

## MAHALLIY DAVLAT HOKIMIYATINI TASHKIL ETILISHI

*Fozilov Umid Erkinovich - yu.f.n., dotsent  
IIV Akademiya tadqiqotchisi*

**Annotatsiya:** Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida mahalliy davlat hokimiyati organlarining tashkil etilishi, ularning konstitutsiyaviy-huquqiy asoslari, vakolatlari hamda amaldagi qonunchilikda belgilangan vazifalari tahlil qilingan.

**Kalit so'zlar:** mahalliy davlat hokimiyati, xalq deputatlari kengashlari, hokim, mahalliy boshqaruv, Konstitutsiya, davlat boshqaruvi, mahalliy davlat organlari.

Huquqiy demokratik davlat va kuchli fuqarolik jamiyatini shakllantirishda mahalliy davlat hokimiyati organlarining o'rni beqiyosdir. Mahalliy davlat hokimiyati hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish, aholi manfaatlarini ta'minlash va davlat siyosatini joylarda samarali amalga oshirishning muhim instituti hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasida mahalliy davlat hokimiyatining huquqiy maqomi mamlakat Konstitutsiyasi va bir qator qonun hujjatlari bilan tartibga solinadi. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida mahalliy davlat hokimiyati organlarining maqomi, tashkil etilishi va vakolatlari aniq belgilab berilgan.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining XXI bobi 120-126-moddalari mahalliy davlat hokimiyati organlariga bag'ishlangan bo'lib, unda mazkur organlarning tizimi, vakolatlari va faoliyat prinsiplari mustahkamlangan.

Konstitutsiyaga muvofiq, viloyatlar, tumanlar va shaharlarda xalq deputatlari kengashlari davlat hokimiyatining vakillik organlari hisoblanadi. Ular hududlarni rivojlantirishning muhim masalalarini hal etadi va aholi manfaatlarini ifoda etadi.

Shu bilan birga, mahalliy ijro hokimiyatini hokimlar amalga oshiradi. Hokimlar o'z hududida davlat siyosati amalga oshirilishini ta'minlaydi hamda ijro vakillik organlari faoliyatini muvofiqlashtiradi. Viloyatlar, tumanlar va shaharlarda xalq deputatlari kengashlari davlat hokimiyatining vakillik organlaridir.

Tegishli hududdagi ijro etuvchi hokimiyatga viloyat, tuman va shahar hokimi boshchilik qiladi. Viloyat hokimi, Toshkent shahar hokimi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti va tegishli xalq deputatlari kengashi oldida hisobdordirlar. Tuman, shahar hokimi yuqori turuvchi hokim va tegishli xalq deputatlari kengashi oldida hisobdordir.

Mamlakatimizda xalq deputatlari kengashi va hokim viloyat, tuman va shahar uchun umumiy bo'lgan ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish vazifalari amalga oshirilishini, joylarda qonunlar, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining qarorlari, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti va Vazirlar Mahkamasi qabul qilgan hujjatlar, yuqori turuvchi xalq deputatlari kengashlari va hokimlar qarorlarining ijrosini, O'zbekiston Respublikasi davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari bilan

fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari o'rtasidagi aloqalarni, aholini viloyat, tuman va shaharni boshqarishga jalb etishni ta'minlaydi.

Mahalliy hokimiyat vakillik organlari va hokimlar O'zbekiston Respublikasi Davlat gerbi tasviri tushirilgan muhrga ega. Mahalliy davlat hokimiyati organlarining faoliyati O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi, mahalliy davlat hokimiyati qonun va O'zbekiston Respublikasining boshqa qonunchilik hujjatlari bilan tartibga solinadi.

Qoraqalpog'iston Respublikasida xalq deputatlari tuman, shahar kengashlari va tegishli hokimlarning faoliyati O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi, mahalliy davlat hokimiyati qonun va Qoraqalpog'iston Respublikasining qonunchiligi bilan tartibga solinadi.

Xalq deputatlari viloyat, tuman, shahar kengashi va viloyat, tuman, shahar hokimi berilgan vakolatlari doirasida umum manfaatni ifodalovchi tadbirlar o'tkazish, qo'shimcha korxonalar, xo'jalik tashkilotlari tuzish uchun, turli tarmoqlar va boshqaruv sohalarida faoliyatlarni uyg'unlashtirish maqsadida Qoraqalpog'iston Respublikasining, O'zbekiston Respublikasi boshqa viloyatlari, shaharlari va tumanlarining davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari bilan shartnomalar asosida o'zaro munosabatlar o'rnatishga haqlidirlar.

Jumladan, xalq deputatlari viloyat, tuman, shahar kengashi qarorlar qabul qiladi. Viloyat, tuman, shahar hokimi qarorlar qabul qiladi va farmoyishlar chiqaradi. Xalq deputatlari kengashining va hokimning hujjatlari mahalliy davlat hokimiyati organlarining qarorlarini ishlab chiqish, kelishish va ro'yxatdan o'tkazishning yagona elektron tizimida ishlab chiqiladi, kelishiladi va ro'yxatdan o'tkaziladi, bundan qonunda nazarda tutilgan hollar mustasno.

Xalq deputatlari kengashi va hokim qabul qilgan hujjatlar, bundan normativ-huquqiy tusga ega bo'lmagan hujjatlar mustasno, agar shu hujjatning o'zida boshqacha qoida belgilanmagan bo'lsa, Yagona elektron tizimda ro'yxatdan o'tkazilgan paytdan e'tiboran kuchga kiradi. Xalq deputatlari kengashining va hokimning normativ-huquqiy tusdagi hujjatlari, agar hujjatlarning o'zida kechroq muddat ko'rsatilmagan bo'lsa, rasmiy e'lon qilingan kundan e'tiboran kuchga kiradi.

Shuningdek, xalq deputatlari kengashining va hokimning yagona elektron tizimda ro'yxatdan o'tkazilmagan hujjatlari tegishli ijtimoiy munosabatlarni huquqiy jihatdan tartibga solish uchun asos bo'lib xizmat qilishi mumkin emas va huquqiy oqibatlarga olib kelmaydi, bundan qonunda nazarda tutilgan hollar mustasno. Xalq deputatlari kengashi va hokim o'z vakolatlari doirasida qabul qilgan hujjatlar viloyat, tuman, shahar hududida joylashgan barcha tashkilotlar, mansabdor shaxslar va fuqarolar tomonidan ijro etilishi majburiydir.

Qonunchilikka asosan, xalq deputatlari viloyat, tuman, shahar kengashi O'zbekiston Respublikasining saylov kodeksiga muvofiq viloyat, tuman, shahar

aholisi tomonidan saylanadigan xalq deputatlaridan iborat bo'ladi. xalq deputatlari kengashlarining vakolatlari muddati 5 yil. O'zbekiston Respublikasining butun hududida yoki ayrim joylarida joriy etilgan favqulodda holat amal qilishining butun muddati ichida xalq deputatlari kengashlariga saylovlar o'tkazilmaydi.

Mamlakatimizda xalq deputatlari kengashi doimiy va muvaqqat komissiyalarining vakolatlari quyidagilardan iborat: 1) o'z tashabbusiga ko'ra yoki kengashning topshirig'iga binoan kengash qarorlarining loyihalarini ishlab chiqadi; 2) faoliyat yo'nalishi doirasida hududiy dasturlarni ishlab chiqish va amalga oshirishda ishtirok etadi; 3) xalq deputatlari kengashi qarorlari loyihalarini dastlabki tarzda ko'rib chiqadi va ularni kengash sessiyasida ko'rib chiqish uchun tayyorlaydi; 4) xalq deputatlari kengashi qarorlarining loyiholari yuzasidan xulosalar beradi; 5) viloyatlar va Toshkent shahri mahalliy byudjetlari, shuningdek tumanlar va shaharlar byudjetlari loyiholari yuzasidan xulosalar hamda takliflar beradi; 6) xalq deputatlari kengashining tavsiyasiga ko'ra byudjet mablag'larining maqsadli sarflanishi va ulardan samarali foydalanilishi holatini o'rganadi; 7) ishchi guruhlar tuzadi, ularning tarkibiga davlat organlari va nodavlat notijorat tashkilotlarining, ilmiy muassasalarning vakillarini, mutaxassislar va olimlarni jalb etadi; 8) tegishli hududdagi davlat organlari va tashkilotlaridan, mansabdor shaxslardan ma'lumotlarni va ekspert xulosalarini, shuningdek boshqa axborotni talab qilib oladi; 9) tegishli hududda qonun hujjatlarining va xalq deputatlari kengashi qarorlarining davlat organlari tomonidan ijro etilish holatini, huquqning qo'llanilish amaliyotini joylarga chiqqan holda o'rganadi; 10) normativ-huquqiy hujjatlarni, xalq deputatlari kengashi qarorlarini targ'ib etish, ularning mohiyati va ahamiyatini tushuntirish bo'yicha tadbirlarni amalga oshiradi shuningdek, doimiy va muvaqqat komissiyalar qonunchilikka muvofiq boshqa vakolatlarni ham amalga oshirishi mumkin.

Jumladan, tegishli hududdagi ijro etuvchi hokimiyatga viloyat, tuman va shahar hokimi boshchilik qiladi. Viloyat, tuman va shahar hokimi o'z vakolatlarini yakkaboshchilik asosida amalga oshiradi hamda o'zi rahbarlik qilayotgan organlarning qarorlari va harakatlari uchun shaxsan javobgar bo'ladi. Hokim O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan belgilanadigan miqdorda birinchi o'rinbosarga va o'rinbosarlarga ega bo'ladi.

Viloyat va Toshkent shahar hokimining birinchi o'rinbosari hamda o'rinbosarlari hokim tomonidan O'zbekiston Respublikasining Prezidenti bilan kelishilgan holda lavozimga tayinlanadi va lavozimdan ozod etiladi, bu xususda qabul qilingan qaror tegishli xalq deputatlari kengashining tasdig'iga kiritiladi. Tuman, shahar hokimining o'rinbosarlari tegishli hokim tomonidan yuqori turuvchi hokim bilan kelishilgan holda lavozimga tayinlanadi va lavozimdan ozod etiladi, bu xususda qabul qilingan qaror tuman, shahar xalq deputatlari kengashining tasdig'iga kiritiladi.

Tumanga bo'ysunuvchi shahar hokimining o'rinbosarlari tegishli hokim

tomonidan yuqori turuvchi hokim bilan kelishilgan holda lavozimga tayinlanadi va lavozimdan ozod etiladi. Hokimning o‘rinbosarlari hokim tomonidan belgilangan vazifalar taqsimotiga muvofiq ish bajaradilar. Hokim yo‘qligida yoki u zimmasidagi vazifalarni bajarish imkoniyatiga ega bo‘lmagan taqdirda uning vakolatlarini birinchi o‘rinbosar yoki hokimning topshirig‘iga binoan uning o‘rinbosarlaridan biri bajaradi.

Hokim, uning o‘rinbosarlari, hokimlikning boshqa xodimlari va mahalliy davlat hokimiyati organlarining mansabdor shaxslari boshqa haq to‘lanadigan lavozimni egallashlari mumkin emas.

Mamlakatimizda xalq deputatlari viloyat, tuman, shahar Kengashlarining qonunchilik normalariga muvofiq bo‘lmagan qarorlari belgilangan tartibda O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senati tomonidan bekor qilinadi.

Hokim xalq deputatlari kengashining qonunchilikka zid qarorini qayta ko‘rib chiqish to‘g‘risida kengashga tegishli taqdimnoma kiritadi, bundan xususiy mulk huquqining, shuningdek yer uchastkasiga bo‘lgan huquqning yuzaga kelishi uchun asos bo‘lgan qarorlar mustasno. Kengash hokimning taqdimnomasini bir oylik muddatda ko‘rib chiqib, kengash qarorini o‘zgartirish yoki bekor qilish to‘g‘risida qaror qabul qiladi. Xalq deputatlari viloyat, tuman, shahar kengashi tomonidan hokimning taqdimnomasi qanoatlantirilmagan taqdirda, hokim kengashning tegishli qarorini bekor qilish to‘g‘risida yuqori turuvchi kengashga, O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Senatiga yoki sudga murojaat qilishga haqli.

O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senatining qarori bilan bekor qilingan xalq deputatlari viloyat, tuman, shahar kengashlarining qarorlari o‘zining amal qilishini tugatadi. Hokimlarning hujjatlari O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan to‘xtatiladi yoki bekor qilinadi.

Respublikamizda hokimlarning qonunchilikka, O‘zbekiston Respublikasining davlat manfaatlariga zid bo‘lgan hujjatlari O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan to‘xtatiladi yoki bekor qilinadi, bundan xususiy mulk huquqining, shuningdek yer uchastkasiga bo‘lgan huquqning yuzaga kelishi uchun asos bo‘lgan hujjatlar mustasno.

Xulosa qilib, O‘zbekiston Respublikasida mahalliy davlat hokimiyati organlari Konstitutsiya va amaldagi qonunlar asosida faoliyat yuritadi. Ularning asosiy maqsadi hududlarni barqaror rivojlantirish, aholi farovonligini ta‘minlash va davlat siyosatini joylarda samarali amalga oshirishdan iborat. Yangi O‘zbekistonimizda so‘nggi yillarda mahalliy davlat hokimiyati tizimini demokratlashtirish, xalq deputatlari kengashlari vakolatlarini kengaytirish va hokimliklar faoliyatini takomillashtirish bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Bu esa mahalliy boshqaruv tizimining samaradorligini oshirish va aholi manfaatlarini ta‘minlashga xizmat qilmoqda.

**Фойдаланилган адабиётлар:**

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. – Т.: 2023.
2. Ўзбекистон Республикасининг 1993 йил 2 сентябрь «Маҳаллий давлат ҳокимияти тўғрисида»ги қонуни.
3. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. – Т.: 2017.
4. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. – Т.: 2018.
5. Мирзиёев Ш.М. Янги Ўзбекистон стратегияси. – Т.: 2021.
6. Конституциявий ҳуқуқ. Дарслик. – Т.: 2024.